

سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق و تجارت مشروبات الکلی

داود داداش‌نژاد^۱ میثم چوپانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۵/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۶/۱۵

چکیده

در این مقاله از میان مصادیق گوناگون قاچاق کالا، قاچاق مشروبات الکلی که یکی از مهمترین و خطرناک‌ترین کالاهای قاچاق ورودی به کشور بوده و از طرف دشمنان به عنوان حربه‌ای امنیتی و اجتماعی به کار می‌رود مورد بررسی قرار می‌گیرد. در بررسی پدیده قاچاق مشروبات الکلی عوامل و زمینه‌های متعددی دخالت دارند که در تبیین و بکارگیری یک سیاست جنایی موثر، مطالعه و شناسایی تمام این عوامل می‌تواند راهگشا باشد. در واقع نه تنها در مرحله سیاست‌گذاری نیاز به یک رویکرد چندوجهی با تمرکز بر تمام ابعاد موضوع وجود دارد بلکه در مرحله اجرایی نیز رویکرد چند نهادی به پیشگیری از جرم با بکارگیری تمام ابزارهای موجود راهکاری موثر قلمداد می‌گردد.

در خصوص قاچاق کالا به مفهوم عام و قاچاق مشروبات الکلی در مفهوم خاص باید توجه داشت که اگر چه تصویب قوانین مشدد می‌تواند یکی از عوامل بازدارندگی در ارتکاب جرایم به شمار آید، ولی همچنان که امروزه در علم جرم‌شناسی به اثبات رسیده نادیده گرفتن عوامل بسترساز ارتکاب جرم و پررنگ نشان دادن افزایش هزینه‌های ریسک در قالب قوانین به تنهایی نمی‌تواند نقش خود را در بازدارندگی ایفا نماید.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، قاچاق، مشروبات الکلی، پیشگیری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

^۱ - استادیار دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان.

^۲ - دانش آموخته کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

مقدمه

اصطلاح سیاست جنایی با قدمتی نزدیک به یک قرن و رویکردی کلان به پدیده مجرمانه، زیربنای پاسخ‌های گوناگون در قالب قوانین و تعامل میان شاخه‌های حقوقی و جامعه مدنی در برابر جرم است. قانون‌گذار در سیاست جنایی برای کنترل جرم، علاوه بر پاسخ‌های کیفری، از مشارکت نهادهای اجتماعی نیز بهره‌مند می‌شود. حقوق کیفری یکی از ارکان اساسی سیاست جنایی است؛ اما همه آن را تشکیل نمی‌دهد. سیاست جنایی، علاوه بر حقوق کیفری، یعنی مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر واکنش اجتماعی علیه بزهکاری، شامل قواعد حقوقی دیگر نیز می‌باشد. وظیفه اساسی سیاست جنایی در یک کشور، کنترل بزهکاری است. سیاست در دو مفهوم «مضیق» و «موسع» کاربرد دارد که در معنای مضیق، همان سیاست کیفری است. اما سیاست جنایی در معنای موسع، تنها به اقدامات کیفری بسنده نمی‌کند و تدابیر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مانند آن را نیز دربرمی‌گیرد.

قاچاق کالا نیز عبارت است از هر گونه ورود و خروج کالا یا ارز بر خلاف قوانین و مقررات موجود و یا نگهداری نقل و انتقال کالای فاقد مجوز قانونی و همچنین فعل یا ترک فعلی که در قوانین و مقررات در حکم قاچاق نقل شده است.

براساس اصلاحیه صورت گرفته در ماده ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی که مربوط به مشروبات الکلی که از خارج کشور قاچاق می‌شود، مقرر شد واردکننده مشروبات الکلی صرف نظر از میزان آن به شش ماه تا سه سال حبس و تا ۷۴ ضربه شلاق و نیز پرداخت جزای نقدی تا ۱۰ برابر ارزش عرفی آن کالا محکوم شود.

قانون‌گذار در این ماده ضمن تشدید مجازات قاچاق مشروبات الکلی، به پیش‌بینی سازوکارهای جدیدی در این رابطه اقدام نموده است.

مفاهیم و کلیات

پیشگیری از جرم

پیشگیری در لغت به معنای جلوگیری، دفع و منع سرایت مرض، صیانت و حفظ صحت آمده است. از نظر ریشه‌شناسی، کلمه پیش‌گیری دارای دو بُعد است: ۱- به معنی «پیش‌دستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن» و ۲- به معنی «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن».

(معین، ۱۳۷۳)

پیشگیری به معنای به کاربردن روش‌های احتیاطی برای جلوگیری از بیماری‌های جسمی و روانی یا به عبارت دیگر، انجام اقدامات احتیاطی برای جلوگیری از اتفاقات ناخواسته است. (بیات، ۱۳۸۶: ۲۱)

صاحب نظران پیشگیری از جرم معتقدند که اصطلاح پیشگیری از جرم، تکنیک‌هایی را توصیف می‌کند که برای کاهش تعدی به کار گرفته شده‌اند، آن گونه که این تکنیک‌ها مانعی برای جرم و مجرمان هستند. (گوردون، ۱۳۸۰: ۵۶)

مفهوم سیاست جنایی و پیشینه آن

اصطلاح سیاست جنایی به عنوان یک رشته مطالعاتی علمی، نخستین بار توسط «آن سلم فون فوئر باخ» بکار رفته است. این عنوان از دو جزء «سیاست» و «جنایت - جنایی» تشکیل شده است. واژه سیاست در معانی متعددی استعمال می‌شود. لسان‌العرب می‌گوید: «سوس» به معنی ریاست است و سیاست نیز در مفهوم «تصدی برای حفظ مصالح مردم» می‌باشد (ابن منظور، ۱۴۰۸ ق: ۱۰۸). گاه نیز سیاست به معنای اداره کشور و حکم راندن و رعیت‌داری است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۸۶). بنابراین، سیاست در لغت به معنای توانایی اتخاذ تدابیر مناسب جهت اداره امور به نحو مطلوب است.

اقسام سیاست جنایی

سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی مجموعه‌ای از تدابیر مبارزه با بزهکاری را دربرمی‌گیرد که در قانون متجلی شده است و ضمانت اجرای قانونی دارد. این نوع از سیاست جنایی، ضمن آنکه صلاحیت قانونی دارد، معیار و مبانی انواع دیگر آن بوده و بیانگر اصول کلی حاکم بر نظام کیفری یک جامعه می‌باشد. سیاست جنایی تقنینی، گاه بر عمل منحرفانه یا مجرمانه تکیه دارد و گاهی نیز بر شخصیت مباشر و مرتکب آن عمل مجرمانه یا منحرفانه، تأکید می‌کند.

سیاست جنایی قضایی

سیاست جنایی قضایی به معنای مضیق آن، یعنی سیاست جنایی که در تصمیم‌ها و عملکرد دادگاه‌ها منعکس است. پس از آنکه قانون‌گذار، سیاست جنایی خود را در قالب قوانین و مقررات پیاده کرد، این قوانین و پیام‌های قانون‌گذار، به صورت‌های متفاوتی درک و پذیرفته می‌شود. قانون به تبیین اصول و مبانی کلی نظام کیفری یک جامعه پرداخته و تفسیر و تطبیق آن را در موارد خاص به قضات محاکم واگذار نموده است. این امر یعنی روح بخشیدن به الفاظ خشک و بی‌روح قوانین و فعلیت بخشیدن به آنها. به بیان دیگر، «سیاست جنایی قضایی یعنی سیاست جنایی تقنینی، آن طور که مورد برداشت، تفسیر و عمل قضات قرار می‌گیرد» (قیاسی، ۱۳۸۵: ۲۹). اما در مفهوم موسع، سیاست جنایی قضایی محدود به تصمیمات و رویه‌های قضایی نمی‌گردد. بلکه در نظام‌های قضایی مانند ایران، کیفیت مدیریت زعمای قضایی بویژه ریاست قوه قضاییه به انضمام رهنمودها و راهبردهای اصولی آنان، تأثیر شگرفی بر چرخه سیاست جنایی قضایی می‌گذارد. (نجفی، ۱۳۸۴: ۲۵۳)

سیاست جنایی اجرایی

استقلال و تفکیک قوای سه‌گانه در نظام‌هایی که از اصل تفکیک قوا پیروی می‌کنند، تعامل میان این قوا را نفی نمی‌کند. چه، هر حکومتی برای اجرای هر چه بهتر قوانین خود از قوه مجریه بهره می‌برد. سیاست قوه مجریه در زمینه کنترل جرم که ناظر بر چگونگی اجرای قوانین و رویه قضایی موجود است، سیاست جنایی اجرایی را تشکیل می‌دهد که نقش پلیس (در معنای گسترده آن شامل همه ظابطان دادگستری)، در آن اهمیت ویژه‌ای دارد؛ نقشی که در سطحی کلان به وظیفه پلیس در تأمین امنیت داخلی کشور باز می‌گردد.

سیاست جنایی مشارکتی

سیاست جنایی مشارکتی به معنی تعیین میزان مشارکت موثر و فعال جامعه مدنی در سیاست جنایی است. به عبارت دیگر در نظر گرفتن آثار ضرورت حیاتی ایجاد ابزارها و اهرم‌های تقویتی دیگری به غیر از پلیس یا قوه قضاییه به منظور اعتبار بخشیدن به طرح سیاست جنایی است، که بوسیله قوه مجریه و مقننه تهیه و تدوین می‌گردد. جمهوری اسلامی ایران، با الهام از مبانی فقهی و بدون توجه به مباحث جدید علمی پیرامون این موضوع، ضوابط و مقررات قابل توجهی برای مشارکت جامعه مدنی در این زمینه فراهم نموده است که برجسته‌ترین جنبه آن، به مشارکت بزه‌دیده در فرآیند کیفری مربوط

می‌شود.

مفهوم قاچاق و پیشینه آن

کلمه قاچاق یک کلمه ترکی است و به معنای گریزانیدن می‌باشد و از مجموع قوانین و مقررات مربوط چنین استنباط می‌شود که قاچاق عبارت است از فرار دادن مال خواه آن مال مربوط به درآمد دولت بوده و یا ورود یا خروج و تولید و نقل و انتقال و خرید و فروش آن طبق قوانین و مقررات مربوط ممنوع و غیرمجاز گردیده باشد». (جوان، ۱۳۵۱: ۲۵).

پیشینه امر قاچاق به قرن‌ها پیش برمی‌گردد و شاید بتوان گفت با پیدایش سوداگری در قرن شانزدهم میلادی، نطفه این پدیده شوم بعنوان یک آسیب جدی اقتصادی و اجتماعی در اقتصاد کشورها منعقد شد. در کشورهای مختلف، قاچاق مصادیق متفاوت دارد و مواردی چون قاچاق پرندگان در چین، قاچاق حیوانات در تایلند، قاچاق انسان در بنگلادش، قاچاق آثار باستانی در هند و... را می‌توان نام برد.

در کشور ما، پیش از انقلاب اسلامی به دلیل عدم وجود محدودیت منابع ارزی، قاچاق کالا برای کسب درآمد ارزی سابقه نداشت و قاچاق برای فرار سرمایه از کشور نبود، بلکه انگیزه قاچاق واردات برای رفع کمبود داخلی و تفاوت قیمت در دو کشور همسایه و کسب درآمد بیشتر و رفع بیکاری و لوکس‌گرایی از جهت محدودیت و ممنوعیت اجناس لوکس و فرار از انجام تشریفات قانونی و اداری و... صورت می‌گرفت. هر چند که بخش زیرزمینی اقتصاد ایران، قرن‌ها پیش از این با خرید و فروش غیرقانونی نمک، فعالیت خود را آغاز نمود. (فیروزجایی، ۱۳۸۴: ۲۶-۲۵)

پیشینه قانون‌گذاری قاچاق مشروبات الکلی در ایران

در این قسمت به بررسی جرم قاچاق مشروبات الکلی در قوانین دوران قبل و بعد از انقلاب می‌پردازیم:

قاچاق مشروبات الکلی پیش از انقلاب اسلامی

در هیچ یک از قوانین مربوط به قاچاق در دوران قبل از انقلاب که شامل سه قانون می‌باشد، به

طور مصرح به مشروبات الکلی اشاره نشده و همواره موضوع مشمول عموماً قوانین مبارزه با قاچاق کالا بوده است. این مسئله خود معلول یک مهم است و آن اینکه در زمان رژیم سابق مشروبات الکلی از نظر قانون مالیت داشت و به طور خاص مورد نظر قانون‌گذار نبوده است. حال به بررسی سه قانون مصوب در این دوره می‌پردازیم.

ماده واحده مصوب ۱۳۰۶/۱۲/۲۲

این ماده واحده مقرر می‌داشت «مرتکبین قاچاق نسبت به مالی که موضوع عایدات دولت است و همچنین اشخاصی که اشیای ممنوع‌الورود را به داخل مملکت وارد می‌نمایند به حبس تأدیبی از هشت روز تا دو سال محکوم خواهند شد. به علاوه به رد عین یا مثل یا قیمت مال قاچاق شده و اشیای ممنوع‌الورود محکوم می‌گردند». این نخستین اظهار نظر قانون‌گذار پیرامون جرم قاچاق است. از این مقرر می‌توان به طور ضمنی نظر مقنن را در مورد قاچاق مشروبات الکلی دانست، زیرا مشروبات الکلی، خود در زمره اموالی قرار داشتند که موضوع درآمد دولت بود.

قانون قاچاق مصوب ۱۳۰۷/۱۲/۱۶

ماده ۱ این قانون مقرر می‌داشت: «هر کس در مورد مالی که موضوع عایدات دولت است یا مشتقات آن مرتکب قاچاق شود اعم از اینکه عایدات مزبور بر طبق قانون مخصوص تصویب و یا در ضمن بودجه کل مملکتی صریحاً منظور و تصویب شده باشد علاوه بر رد مال یا قیمت آن به تأدیه دو برابر عایداتی که برای دولت مقرر بوده و به حبس تأدیبی از سه ماه تا دو سال محکوم خواهد شد».

قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲

در ماده ۱ این قانون پیش‌بینی شده بود: «هر کس در مورد مالی که موضوع عایدات دولت است یا مشتقات آن مرتکب قاچاق شود اعم از اینکه عایدات مزبور بر طبق قانون مخصوص تصویب و یا در ضمن بودجه کل مملکتی صریحاً منظور و تصویب شده باشد علاوه بر رد مال و در صورت نبودن عین مال رد قیمت آن به تأدیه دو برابر عایداتی که برای دولت مقرر بوده و به حبس تأدیبی از سه ماه تا دو سال محکوم خواهد شد».

قاچاق مشروبات الکلی بعد از انقلاب اسلامی

باید اذعان نمود که پس از انقلاب و تا سال ۱۳۷۴ که قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شد، قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ مهمترین رکن قانونی جرم قاچاق محسوب می‌شد و حتی قانون اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ و نیز اصلاح ماده یک قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۷۳/۱۱/۱۲ تنها فرعی بر این قانون بودند و در عمل قانون مصوب ۱۳۱۲ نسبت به مرتکبین قاچاق اعمال می‌شد. تا این که در سال ۱۳۷۴ قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز به تصویب مجمع تشخیص رسید، که طی آن در مواد دو و سه این قانون مجازات متخلفین معین گشت.

اصلاح ماده یک قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۷۳/۱۱/۱۲

در این اصلاحیه ماده یک قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ به شرح ذیل اصلاح

شد:

«ماده ۱ - هر کس در مورد مالی که موضوع درآمد دولت بوده مرتکب قاچاق شود علاوه بر رد مال و در صورت نبودن عین مال رد بهای آن، حسب مورد با توجه به شرایط و امکانات و دفعات و مراتب جرم به پرداخت جریمه نقدی تا حداکثر پنج برابر معادل قیمت ریالی مال مورد قاچاق و شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می‌گردد و در مورد اموال ممنوع الورد و ممنوع الصدور و کالاهای انحصاری علاوه بر مجازات فوق به حبس تعزیری تا دو سال محکوم خواهد شد. تولید الکل و ترکیبات الکلی و نوشابه‌های غیر الکلی و آب میوه به طریق صنعتی در داخل کشور به نحو غیر مجاز یا عرضه آنها برای فروش قبل از این که مالیات مربوط پرداخت یا ترتیب پرداخت آن داده شده باشد از موارد قاچاق اموال موضوع درآمد دولت محسوب می‌گردد و با توجه به شرایط و امکانات و دفعات و مراتب جرم مرتکب به جزای نقدی حداکثر تا ده برابر درآمدی که برای دولت مقرر می‌باشد محکوم خواهد شد.»

قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴

تا پیش از تصویب این قانون، قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ مهمترین رکن قانونی جرم قاچاق محسوب می‌گردید. به موجب ماده ۱۰ قانون سال ۱۳۷۴ که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام به تصویب رسید کلیه قوانین پیش از آن در مورد جرم قاچاق ملغا و قانون لاحق

جایگزین آن‌ها گردید.

در ماده دو این قانون ما به چند موضوع جالب برمی‌خوریم:

الف) جرایم را بر حسب میزان مال مورد قاچاق تقسیم‌بندی نموده و در مواردی که ارزش مال مورد قاچاق از یک میلیون تومان کمتر باشد ادارات دولتی مرتبط تنها به ضبط کالا یا ارز به نفع دولت اکتفاء می‌کنند.

ب) در مواردی که ارزش مال قاچاق شده بیش از یک میلیون تومان باشد، چنانچه متهم در مرحله اداری حاضر به پرداخت جریمه باشد با احتساب دو برابر بهای آن بعنوان جزای نقدی نسبت به وصول جریمه و ضبط کالا و ارز به ترتیبی که در آیین‌نامه اجرایی این قانون آمده است اقدام و از تعقیب کیفری متهم از حیث عمل قاچاق و شکایت علیه وی صرف‌نظر می‌شود.

در اینجا می‌بینیم که قانون‌گذار با عدول از مواضع قبلی خویش در فرض اول مطروحه در ماده دو صرف ضبط مال را کافی دانسته و در فرض دوم نیز در صورت اقدام مرتکب به پرداخت مجازات‌های مقرر در آن ماده از مجازات کیفری مرتکب صرف نظر می‌شود.

نکته جالب دیگر در این مورد ذکر مدت ۳۰ روزه از جانب قانون‌گذار است که اگر در مدت مذکور دادگاه‌های انقلاب که صالح به رسیدگی هستند اقدامی نکنند، دستگاه کاشف می‌تواند پرونده را گرفته و آن را به محاکم تعزیرات حکومتی ببرد، که این خود استثنایی بر اصول کلی حقوقی در تعیین صلاحیت است زیرا پرونده‌ای را که به دادگاه صالحه داده شده است نمی‌توان از آن گرفت و حتی در صورت پذیرش چنین امری دادن اختیار آن به شکات (که در اینجا دوایر دولتی کاشف هستند) با روح قانون‌گذاری اصولی سازگار نیست؛ هر چند که بتوان این گونه توجیه نمود که این امر استثنائی قانونی بر اصل است.

ماده ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵

این ماده اشعار می‌دارد: «هر کس مشروبات الکلی را بسازد یا بفروشد یا در معرض فروش قرار دهد یا از خارج وارد کند یا در اختیار دیگری قرار دهد به سه ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه تازیانه و از یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی یا یک یا دو مورد از آن‌ها محکوم می‌شود» (شهری، ۱۳۸۶: ۱۱۳۰).

ماده ۶۲ قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲

این ماده مقرر می‌دارد: «عرضه و فروش کالای قاچاق: حمل و نقل، نگهداری، عرضه و فروش کالای قاچاق توسط واحدهای صنفی ممنوع است و متخلف با عنایت به دفعات تکرار در طول هر سال به شرح زیر جریمه می‌گردد:

الف: بار نخست: جریمه نقدی معادل دو برابر قیمت روز کالای قاچاق و ضبط کالای قاچاق موجود به نفع دولت؛

ب: بار دوم: جریمه نقدی معادل پنج برابر قیمت روز کالای قاچاق، ضبط کالای قاچاق موجود به نفع دولت و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب بعنوان متخلف صنفی به مدت یک ماه؛

ج: بار سوم: جریمه نقدی معادل ده برابر قیمت روز کالای قاچاق، ضبط کالای موجود به نفع دولت و نصب پارچه یا تابلو بر سر در محل کسب بعنوان متخلف صنفی و تعطیل محل کسب به مدت شش ماه؛

د: چنانچه در قوانین دیگر برای عرضه و فروش کالای قاچاق مجازات شدیدی پیش‌بینی شده باشد متخلف به مجازات مزبور محکوم خواهد شد». (شهری، ۱۳۸۶: ۸۳).

بند «ه» تبصره ۷ قانون بودجه سال ۱۳۸۶

این بند در خصوص قاچاق مشروبات الکلی بیان می‌دارد: «در پرونده‌های منجر به صدور حکم محکومیت در مورد قاچاق و فروش مشروبات الکلی علاوه بر جریمه ده برابر قیمت بین‌المللی، کلیه اماکن و وسایط نقلیه که برای تهیه، حمل و نگهداری، توزیع و فروش مشروبات الکلی و قاچاق از آن استفاده می‌شدند مصادره و درآمد آن پس از فروش به خزانه واریز می‌شود». (نوری یاشانلوپی، ۱۳۸۲: ۵۱۸)

این قانون که آخرین اراده قانون‌گذار در مورد جرم قاچاق است موارد زیر را بیان کرده است؛

الف) حذف مجازات‌های مطروحه در این مورد و افزایش میزان جریمه و نیز یکسان سازی که تفاوتی میان کالاهای قاچاق شده نمی‌گذارد و همه را مشمول جریمه می‌داند (برخلاف آنچه که در

قانون تعزیرات حکومتی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده بود).

ب) تفاوت گذاشتن بین کالاهای ضروری، غیرضروری و ممنوعه است به طوری که بیان می‌دارد:

۱ - کالاهای مورد نیاز و ضروری: در صورت کشف، ضبط مال و جریمه معادل دو برابر قیمت کالا.

۲ - کالاهای غیرضروری: در صورت کشف، ضبط مال و جریمه معادل پنج برابر قیمت کالا.

۳ - کالاهای غیرمجاز و ممنوعه (مانند مشروب و غیره): در صورت کشف، انهدام و ضبط مال و جریمه معادل ده برابر قیمت کالا.

قانون اصلاح مواد ۷۰۲ و ۷۰۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۸۷/۸/۲۲

ماده ۷۰۲ ق.م.ا.مصوب ۱۳۷۵ به شرح زیر اصلاح گردیده است:

«هر کس مشروبات الکلی را بسازد یا بخرد یا بفروشد یا در معرض فروش قرار دهد یا حمل و نگهداری کند یا در اختیار دیگری قرار دهد به شش ماه تا یک سال حبس و تا ۷۴ ضربه تازیانه و نیز پرداخت جزای نقدی به میزان پنج برابر ارزش عرفی (تجاری) کالای یادشده محکوم می‌شود».

همچنین ماده ۷۰۳ بدین شرح اصلاح گردید: «وارد نمودن مشروبات الکلی به کشور قاچاق محسوب می‌گردد و واردکننده، صرف نظر از میزان آن، به شش ماه تا پنج سال حبس و تا هفتاد و چهار ضربه تازیانه و نیز پرداخت جزای نقدی به میزان ده برابر ارزش عرفی (تجاری) کالای یادشده محکوم می‌شود. رسیدگی به این جرم در صلاحیت محاکم عمومی است».

قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲

طبق ماده ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که در دی ماه ۱۳۹۲ تصویب و به مرحله اجرا رسید، هر کس مرتکب قاچاق کالای ممنوع شود یا کالای ممنوع قاچاق را نگهداری یا حمل نماید یا بفروشد، علاوه بر ضبط کالا به شرح زیر و مواد (۲۳) و (۲۴) مجازات می‌شود:

الف- در صورتی که ارزش کالا تا ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد، به جزای نقدی معادل

دو تا سه برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

ب- در صورتی که ارزش کالا از ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به جزای نقدی معادل سه تا پنج برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

پ- در صورتی که ارزش کالا از یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس و به جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

ت- در صورتی که ارزش کالا بیش از یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و به جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

عوامل موثر بر قاچاق مشروبات الکلی در ایران

عوامل اقتصادی

سرپرست خانواده‌های فقیر چون اغلب بیسواد هستند، ناگزیرند برای تأمین نیازهای زندگی به کارهای خشن و خسته کننده تن در داده و از صبح تا شام در بیرون از منزل کار کنند و وقتی به منزل برمی‌گردند در مقابل تمنیات فرزندان با تهدید و خشونت آنان را آرام ساخته و فرزندان برای تحصیل وسایل آسایشی و رفاهی که می‌بینند و دیگران دارند و او به واسطه درآمد قلیل خانواده از آن محروم است احساس نوعی نیاز می‌کند و ممکن است دست به ارتکاب برخی ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌ها از قبیل: مصرف مشروبات الکلی، مواد مخدر و روانگردان، خرید، فروش و توزیع این مواد، سرقت، درگیری و ایراد خسارت به اموال عمومی و اشخاص، قاچاق کالا، قاچاق مشروبات الکلی و غیره دست بزند باید در نظر داشت که فقر اقتصادی بسترساز و ریشه این گونه اعمال می‌باشد. (اله‌امی، ۱۳۸۸: ۲۸۸)

بیکاری و محرومیت مناطق مرزی

کشور ایران به دلیل قرار گرفتن در شرایط جغرافیایی خاص و داشتن بافت موزاییک گونه جمعیتی و احساس نزدیکی اکثر مرزنشینان با ساکنان مرزی سایر کشورها همیشه دارای دغدغه‌های خاصی بوده است.

براساس پژوهش «تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری» که در مجله علمی پژوهش و برنامه ریزی شهری منتشر شده است در بین شهرهای مرزی کشور، بیش از ۶۰ شهر در فهرست مناطق و شهرهای محروم قرار دارند. شهرهایی که هر کدام از آن‌ها دارای تعدادی بخش و روستای کوچک محروم در حاشیه نقاط مرزی هستند. (فرجی، ۱۳۸۹).

فقر فرهنگی

از جمله پدیده‌هایی که پس از بروز فقر طولانی مدت در جامعه ظاهر می‌شود، نوعی خاص از زندگی است که بصورت الگو در جامعه پدیدار می‌شود. فقر در طولانی مدت قدرت خلق فرهنگی را دارد که مدت‌ها پس از فقر باقی می‌ماند و در جامعه حیات پیدا می‌کند و خلاصی از آن بسیار مشکل است. فرهنگ فقر، نوع و منش زندگی را متناسب با وضعیت خانواده‌های فقیر و فقر را تغییر می‌دهد. در حقیقت وقتی خانواده‌ای خود را با فقر درگیر می‌یابد، ناچار است نوع زندگی خود را تا حد زیادی با شرایط فقر هماهنگ کند. این هماهنگی به مرور زمان بصورت عرف و عادت درآمد و برابر حذف یا کاهش آن در جامعه تلاش بسیار لازم است و به شدت زمان را می‌کشد.

مردم ساکن در مناطق مرزی، در غرب، شرق و جنوب کشور از انواع محرومیت‌های رفاهی اعم از بهداشتی و فرهنگی و غیره رنج می‌برند و بویژه با وجود بیکاری گسترده در این مناطق، تنها راه اشتغال خود را مبادرت به جرم قاچاق می‌دانند (فیروزجایی، ۱۳۸۴: ۷۲). در این مناطق اگر چه سیاست‌های محرومیت‌زدایی بصورت تصمیمات مقطعی به اجرا گذاشته شده ولی به علت عدم کنترل جمعیت بی‌اثر شده و فقر نهادینه شده در این مناطق را می‌توان بعنوان یکی از عوامل فرهنگی مبادرت مستمر به قاچاق در این مناطق قلمداد کرد.

موقعیت جغرافیایی

موقعیت ژئوپولیتیکی و جغرافیایی خاص کشور ایران همانند کوهستانی بودن مرزهای غربی و بیابانی بودن مرزهای شرقی آن، سبب گسترش پدیده قاچاق و دشواری در کشف جرم و مقابله با آن شده است. وجود ۸۷۵۵ کیلومتر مرزهای طولانی با همسایگان، کنترل و نظارت بر ورود و خروج کالاها در این مرزها را دشوار می‌سازد (معصومی، ۱۳۸۸: ۲۷). این امر علاوه بر ضرورت تأمین نیروهای مسلح به تعداد لازم جهت تأمین امنیت در این مناطق امکان مخفی ماندن و عبور از مسیرهای متعدد دور از دسترس، برای کاروان‌های قاچاق مشروبات الکلی را فراهم نموده است. در واقع ضرورت تناسب بین

وسعت مرزها و توان نظامی و کنترلی نیروهای مسلح خود یکی از معضلات امنیتی در مناطق مرزی است.

التزام به رعایت هنجارهای قبیله‌ای

با توجه به ویژگی‌های ژئوپولیتیک (ارتباط بین سرزمین و محیط اطراف) کشورمان در مناطق مرزی و وجود بدنه قبیله‌ای و عشیره‌ای حاکم بر روابط افراد این مناطق به نظر می‌رسد فرهنگ حاکم بر این مناطق، از ویژگی خاص برخوردار بوده و در نحوه رفتارهای اجتماعی (هنجارها و ناهنجاری‌ها) با دیگر نقاط کشورمان متفاوت هستند. درست است که نظام قبیله‌ای و عشایری ایران هیچ‌گاه برخلاف هویت ملی ایران گام برداشته، بلکه بعنوان یک دیوار فرهنگی، همواره محافظ هویت ملی بوده است (کلاه مال همدانی، ۱۳۸۷: ۳۰). اما از لحاظ انسجام ملی و التزام به رعایت هنجارهای اجتماعی به نظر گرایش به هنجارهای درون طایفه‌ای در نقاط مرزی بیشتر مشاهده می‌شود. در واقع ساختار فضایی ملت ایران از حیث جغرافیایی دارای دو بخش متراکم و گسسته است. بخش متراکم مرکزی بسیار متجانس‌اند و بخش‌های حاشیه‌ای و پیرامونی که اغلب مرزداران را تشکیل می‌دهد ناهمگونند.

از طرفی با توجه به فقر و محرومیت حاکم بر این مناطق و فرهنگ بجا مانده از گذشته برخی ناهنجاری‌های اجتماعی و عدم تطابق و تجانس با فرهنگ و هنجارهای حاکم بر نقاط مرکزی مشاهده می‌شود. لذا تمام این موارد خود دلیلی بر توجیه انجام ناهنجاری‌ها و ارتکاب جرایم می‌تواند باشد. در بین این افراد نه تنها ارتکاب جرم قاچاق کالا با سرزنش‌پذیری همراه نیست بلکه بعنوان ممر درآمد و راه کسب و کار به یک رقابت تبدیل شده است. (گزارش گروه اعزامی ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ۱۳۸۷: ۱۸)

حرمت شکنی احکام اسلامی

پیش از فروپاشی اردوگاه شرق، غرب تصور می‌کرد که کمونیسم یگانه دشمن اوست و اگر فرو ریزد، غرب نفس آرام می‌کشد، و در جهانی مالا مال از آرامش بسر می‌برد، ولی پس از فروپاشی کمونیسم این محاسبه، کاملاً غلط از آب درآمد و غرب دشمن نیرومندتری را مشاهده کرد که می‌رود، تار و پود زندگی و نظام فکری او را بهم ریزد.

با تأسف افزون امروزه بسیاری از قوانین و احکام نورانی اسلام، در کشور بصورت مادی تفسیر

می‌شود و بخشی از احکام اسلام نتیجه پیروی از «محیط» معرفی می‌گردد، بدون آنکه با جهان وحی پیوندی داشته باشد. یک چنین دست‌اندازی‌ها به حریم اسلام، نتیجه‌ای جز انکار اسلام آن هم در پوشش اسلام‌شناسی، ندارد و چیزی نمی‌گذرد که دود آن به چشم همگان می‌رود و اگر نسل جوان در دهه سوم به وسیله این تهاجم‌ها تربیت شوند، نسلی عاری از اندیشه‌های صحیح اسلامی خواهند بود. (سبحانی تبریزی، ۱۳۷۸: ۳-۲)

ترویج فرهنگ مبتذل غرب

ورود سالانه میلیون‌ها بطر انواع مشروبات الکلی به کشور با هدف تهاجم فرهنگی صورت می‌گیرد و بودجه‌های مصوب کنگره آمریکا برای اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران در این زمینه نیز مصرف می‌شود. ناگفته نماند بسیاری از قاچاقچیان داخلی، از این نیت سوء ضد انقلاب بی‌اطلاع هستند و بیشتر به دنبال منافع مادی خود هستند و از اهداف و نیت پلید و شوم این شرکت‌ها و حمایت‌کننده‌های مالی و اطلاعاتی آن‌ها خبر ندارند. (سجادی، ۱۳۹۰: ۱۶۱-۱۵۹)

مشروبات الکلی از جمله کالاهای ممنوعه‌ای است که قاچاق آن نه تنها در ده سال گذشته فقط به دلیل انگیزه‌های اقتصادی نبوده، بلکه در تمام سالیان پس از انقلاب به قصد ضربه زدن به کیان و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، بصورتی بسیار هدفمند و سازمان یافته و در سطحی گسترده، از سوی ایادی استکبار انجام شده است. (طالبیان، ۱۳۹۱: ۱۳۱).

گونه‌های مختلف سیاست جنایی مقابله با قاچاق مشروبات الکلی

سیاست جنایی کیفری یا واکنشی

سیاست جنایی واکنشی یا پیشگیری واکنشی که از نظر مانوی اقدامی پسینی است، پس از ارتکاب رفتار مجرمانه با استفاده از ابزارهای کیفری از رهگذر نظام عدالت کیفری اعمال می‌شود. این پیشگیری بر اساس اثری که بر جامعه و یا فرد بزهکار می‌گذارد، به دو گونه «پیشگیری واکنشی عام» و «پیشگیری واکنشی خاص» تقسیم می‌شود. پیشگیری واکنشی عام یک پیشگیری واکنشی جمع مدار یا گروه مدار است که با مخاطب قرار دادن شهروندان از طریق رعب انگیزی و عبرت آموزی جمعی، به دنبال پیشگیری از بزهکاری نخستین افراد است. پیشگیری واکنشی خاص یک پیشگیری واکنشی مجرم مدار است که با اعمال کیفر بر فرد بزهکار و با رعب انگیزی و عبرت آموزی فردی، درصدد پیشگیری از بزهکاری دوباره افراد است (نیازپور، ۱۳۸۳: ۱۷۲-۱۷۰). به طور کلی، پیشگیری واکنشی

یا کیفری، ناظر به اقدام کیفری قبل و بعد از وقوع جرم است که با بهره گرفتن از ساز و کارهای نظام عدالت کیفری درصدد کاهش نرخ بزهکاری است. رهیافت پیشگیری واکنشی، اربابانگیزی فردی، جمعی و عبرت آموزی می‌باشد تا از بزهکاری نخستین و بزهکاری دوباره افراد جلوگیری کند (عباچی، ۱۳۸۳: ۶۳).

نهادهای اجرایی

دولت در معنای وسیع کلمه مسئول اتخاذ تدابیر پیشگیرانه و برخورد با جرم و انحراف تلقی می‌شود. با توجه به اینکه واکنش در قبال اعمال مجرمانه، اعم از پیشگیری یا سرکوبی، از اعمال حاکمیتی می‌باشد، نقش دولت در چگونگی ایجاد ساز و کارهای مربوطه و ماهیت آنها به میزان زیادی جلب توجه می‌کند. قوای مملکتی هر یک به طریقی در این فرآیند دخیل می‌گردند و در این میان عملکرد قوای مقننه و قضائیه از آنرو که ارتباط مستقیم‌تری با موضوع می‌یابند بیشتر به چشم می‌آید و اصولاً شاید چندان قابل تصور نباشد که قوه مجریه در ایجاد و اعمال سیاست جنایی، نقش درخور توجهی ایفاء کند. لیکن این قوه بواسطه تسلط بر ابزار اجرایی، خود به نوعی مبادرت به سیاست‌گذاری در باب مؤلفه‌های سیاست جنایی می‌نماید و چه بسا بی‌توجهی یا کم توجهی نسبت به نقش آن، میزان موفقیت سیاست‌های متخذه در خصوص برخورد مؤثر با اعمال مجرمانه را کاهش دهد. (بابایی خانه‌سر، ۱۳۸۶)

در ماده ۳ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اصلاحیه ۱۳۹۲ آمده است: به منظور سیاست-گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت در حوزه امور اجرایی، پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ستادی متشکل از وزیران دادگستری، اطلاعات، امور اقتصادی و دارایی، کشور، امور خارجه، صنعت، معدن و تجارت، راه و شهرسازی، جهاد کشاورزی، نفت، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی یا معاونان ذی ربط آنان و دو نفر از نمایندگان عضو کمیسیون‌های اقتصادی و حقوقی و قضایی مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس و رؤسای سازمان‌های تعزیرات حکومتی، جمع آوری و فروش اموال تملیکی، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، بازرسی کل کشور، رئیس ستاد کل نیروهای مسلح، فرماندهی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، رؤسای کل بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران، رئیس مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی، رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و نماینده تام الاختیار رئیس قوه قضائیه به نام ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز با ریاست رئیس جمهور یا نماینده ویژه وی تشکیل می‌گردد.

نهادهای پلیسی

بطور سنتی پلیس بعنوان بخشی از سیستم عدالت کیفری تلقی می‌شود و بسیاری از جرم شناسان پیشگیری پلیسی را بخشی از مصادیق پیشگیری واکنشی می‌دانند (محمدنسل، ۱۳۸۷). در کشورمان در تفسیر محدود پلیس در برگزیده ماموران نیروی انتظامی است که حدود اختیارات و وظایف آن در قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۲۷ تیر ۱۳۶۹ و برخی از قوانین و مقررات دیگر ذکر شده است.

نخستین گام در راستای مبارزه با قاچاق مشروبات الکلی تلاش در جهت ادامه استحکامات مرزی است. مرزهای گسترده زمینی و دریایی کشور یکی از مهمترین عوامل تسهیل قاچاق مشروبات الکلی است و بویژه در مرزهای دریایی اقدامات مؤثری در حوزه پیشگیری و مبارزه با قاچاق مشروبات الکلی صورت پذیرفته است. اقدامات انسدادی و کنترلی از جمله انسداد فیزیکی بخش‌هایی از مرز که بیشتر در معرض ورود قاچاق قرار دارد و کنترل از طریق سیستم‌های الکترونیکی، تاثیر زیادی بر کاهش قاچاق مشروبات الکلی در کشور داشته است.

امروزه برخی از کشورها مانند فرانسه و کانادا با وجود آمار بالای جرم و جنایت همچنان سعی می‌کنند پیشگیری و مبارزه با جرم را در اولویت کار پلیس قرار بدهند، زیرا پیشگیری به مراتب هزینه کمتری خواهد داشت. در کشور ما نیز پلیس به عنوان فعال‌ترین نیروی پیشگیری و مقابله با جرم شناخته می‌شود و تردیدی وجود ندارد که پلیس به عنوان نوک پیکان مقابله و مبارزه با جرم تلقی می‌شود، چراکه وقتی قانونی وضع می‌شود تا به مرحله اجرا برسد، عملاً قدرت اجرایی قانون را در عملکرد پلیس می‌بینیم.

باید توجه داشته باشیم تردیدی وجود ندارد که پلیس نیروی خدمت‌گزار مردم است و این مسئله را پلیس در مقابله با اراذل و اوباش و برخورد با مجرمان خطرناک ثابت کرده است و منظور این است که برخورد و تعامل پلیس با مردم در واقع ملاک قضاوت مردم است. مردم باید به این باور برسند که پلیس در عین حال که وظایفش را انجام می‌دهد احترام به مردم را در رأس کار خود قرار می‌دهد.

پلیس باید به جای کارهای جزئی به اقدام‌های پیشگیرانه زیربنایی توجه بیشتری داشته باشد، اگر چه نتایج پیشگیری در طول زمان مشخص می‌شود. بنابراین پلیس باید با برنامه‌ریزی بلندمدت آموزش را ملاک عمل خود بداند و طی برنامه‌ریزی کوتاه مدت اگر اقدام‌های پلیس توأم با حفظ حریم خصوصی و کرامت انسانی باشد در این صورت اعتماد مدام به پلیس زحمتکش بیشتر جلب خواهد شد

که این روند می‌تواند جرائم و انحرافات را تا حد صفر برساند (روزنامه ایران، ۱۳۹۱: ۲۱).

نهادهای قضایی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که «یکی از پیشرفته‌ترین و کامل‌ترین قوانین اساسی دنیا در زمینه سیاست جنایی است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷: ۶۷)، در اصول راجع به وظایف قوه قضاییه (اصل ۱۵۶ تا ۱۷۴) سیاست جنایی ایران در زمینه مقابله با بزهکاری تبیین شده است که اهم آن‌ها رسیدگی و صدور حکم مورد تظلمات و حل و فصل دعاوی، کشف جرم، تعقیب و مجازات مجرمین و اجرای قوانین اسلامی، همچنین اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین است (اصل ۱۵۶). در اجرای این سیاست‌های کلی محاکم دادگستری در چارچوب قوانین جزایی اسلام و جمهوری اسلامی ایران به دعاوی و تظلمات مردم رسیدگی و پس از کشف جرم، مجرم را تعقیب و به مجازات می‌رسانند، بنابراین اصول و سیاست‌های مذکور در قوانین جزایی و آیین دادرسی کیفری متجلی می‌گردد. در خصوص پیشگیری و اصلاح مجرمان متأسفانه تاکنون اقدام عملی موثری صورت نگرفته است و بعلت نداشتن جایگاه قانونی و فقدان امکانات لازم تا کنون توفیقی در پیشگیری از جرم به دست نیامده و حتی برای بسیاری از اهل فن ناشناخته مانده است.

در بحث قاچاق مشروبات الکلی تا قبل از تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز به موجب بند «ه» ماده ۵ ق.ت.د.ع.و.^۱ مصوب ۱۳۷۳/۴/۱۵ رسیدگی به کلیه جرایم مربوط به قاچاق، صرفاً در صلاحیت ذاتی دادگاه‌های انقلاب بود. با تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی در سال ۱۳۷۴ مقنن علاوه بر ابقای صلاحیت دادگاه‌های انقلاب، صلاحیت رسیدگی قضایی به این گونه پرونده‌ها را در پاره‌ای از موارد خاص به دیگر مراجع قضایی (دادگاه‌های عمومی) و شبه قضایی (شعب تعزیرات حکومتی) تفویض نموده است که در این راستا پیشتر توضیحات لازم ارائه گردید. به هر صورت مقابله با قاچاق مشروبات الکلی از طریق نهادهای قضایی به خوبی میسر نیست مگر با اصلاح قوانین و مقررات مبهم و تجمیع قوانین متشتت و تصویب قوانین شفاف و روشن و با مسدود کردن راه‌های فرار از مجازات یا تقلب نسبت به قانون، تجهیز امکانات مالی و فنی و تأمین نیروهای قضایی و ایجاد انگیزه در آنان به طرق مختلف، تخصیص شعب ویژه رسیدگی کننده به قاچاق مشروبات الکلی و

^۱ - قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب.

نظارت قضایی لازم به آنها و دقت در اعمال درست قوانین و ایجاد رویه واحد در رسیدگی‌های قضایی و غیره. (قاسم‌پور، ۱۳۸۹: ۸۷).

سیاست جنایی کنشی یا غیرکیفری

گستره آسیب‌های مرتبط با قاچاق مشروبات الکلی اقتضا می‌کند که سیاست اجتماعی، اقتصادی در زمینه کنترل قاچاق این کالا مورد بازنگری قرار گیرد. در حال حاضر سیاست اجتماعی موجود در قبال پدیده قاچاق از مشکلاتی رنج می‌برد، زیرا در وضعیت فعلی عوامل موثر بر قاچاق مشروبات الکلی در ساحت‌های اقتصاد، فرهنگ، اجتماع و سیاست بصورت توأمان مورد مطالعه قرار نگرفته این موارد ضرورت بازنگری در سیاست اجتماعی در قبال قاچاق را مسجل می‌کند. (معاونت آموزش قوه قضاییه، ۱۳۸۶)

از منظر جرم‌شناسی، عوامل موثر بر تحقق جرم را اعم از فردی (بزهکار یا بزه‌دیده) و اجتماعی (شرایط اولیه محیطی جهت ارتکاب جرم) می‌دانند. حال در راستای پیشگیری از ارتکاب یک جرم، می‌توان با ایجاد تغییر در شرایط اولیه تحقق جرم و هر کدام از عوامل موثر فوق‌الذکر به نحوی شرایط تحقق جرم را به حداقل رساند. در واقع سیاست جنایی غیرکیفری به دنبال مجموع وسایلی است که معطوف به تغییر شرایط جرم‌زای اطراف بطور کلی اعم از طبیعی و اجتماعی و مداخله برای پیشگیری از لحاظ گروه‌ها یا جمعیت‌هایی که در معرض خطر بزهکاری قرار دارند می‌باشد. از این دیدگاه راه-کارهای سیاست جنایی غیرکیفری از قاچاق مشروبات الکلی به ترتیب زیر بیان می‌گردد:

حل معضل بیکاری و تغییر در شرایط اقتصادی مرزنیسانان

بیکاری از جمله مسائل اجتماعی است که می‌توان آن را مادر تمام بیماری‌های اجتماعی دانست. بی‌کاران آسیب‌پذیرترین اقشار در برابر آسیب‌های اجتماعی هستند. بیکاری از اساسی‌ترین مشکلات کشور محسوب می‌گردد که از جنبه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی حائز اهمیت است. وجود خیل عظیم بیکاران در شهرها و روستاها بویژه مناطق مرزی و محروم زمینه‌ساز شکل‌گیری مهاجرت و تخلیه این مناطق خواهد شد. این عوامل زمینه را برای صلح و ثبات از بین برده، همچنین هجوم بیکاران به شهرها، خود زمینه‌ساز آسیب‌های دیگری خواهد شد. بنابراین از یک سو با آسیب‌های اجتماعی و از سوی دیگر با فرار مغزها به خارج از کشور مواجه هستیم و این وضعیت در صورت مهار نشدن می‌تواند به بحران جدی‌تری منجر شود.

بخش صنعت نیز با توجه به ضعف بنیان‌های اقتصادی کشور و برخی از استان‌های مرزی، مرتباً سهم خود را به نفع بخش خدمات و بازرگانی از دست داده و اصولاً بخش صنعت در کوتاه مدت قادر به ایجاد تحولات عمده‌ای در زمینه ایجاد درآمد و اشتغال نخواهد بود. (نورمحمدی، ۱۳۷۱: ۹۳-۹۰)

در چنین وضعیتی راهبردی کلان توسعه استان‌های مرزی، می‌بایستی براساس حداکثر استفاده از امکانات موجود باشد. با پیروی از این راهبردی، در کوتاه مدت و میان مدت، اقدامات و فعالیت‌های هر استان در جهت توسعه، به سمت زمینه‌هایی سوق پیدا می‌کند که به نسبت سایر بخش‌های اقتصادی اجتماعی از آمادگی و تجهیز بیشتری برخوردارند و گسترش و تقویت آن‌ها قادر است برخی از مسائل و معضلات استان‌های مرزی از جمله مسأله قاچاق مشروبات الکلی را حل نماید. بخش بازرگانی استان‌های مرزی به علت پتانسیل‌های سودآوری آن و سابقه داد و ستد مردم با کشورهای همجوار، از جمله بارزترین این بخش‌هاست که با تقویت و توسعه آن می‌توان برخی از مشکلات این مناطق را حل نمود و تقویت سایر بخش‌ها را در یک افق بلند مدت در جهت رشد و توسعه استان‌های مرزی فراهم کرد. (دفتر هماهنگی و پیگیری مصوبه طرح‌های توسعه محور شرق، ۱۳۶۹: ۱)

مناطق مرزی کشور که به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی از مناطق محروم محسوب می‌گردند، فعالیت‌های تجاری و مبادلات مرزی می‌تواند باعث رونق اقتصادی این مناطق گردد. با توجه به فقر اقتصادی مردم این مناطق، بازارچه‌های مرزی قابلیت آن را دارند که به مبادلات مرزی ساکنان مرزی نظم لازم را بدهند. تشکیل بازارچه‌های مرزی نیز با اهدافی نظیر رونق بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد اشتغال، ایجاد انگیزه برای تداوم اسکان مرزنشینان در مناطق مرزی و تأمین امنیت مرزها مطرح شده است. توسعه یافتگی مناطق مرزی و رفاه نسبی در این مناطق می‌تواند موجبات کاهش برخی از مشکلات مرزی از قبیل قاچاق کالا، مشروبات الکلی، مواد مخدر و... را فراهم و از تخلیه جمعیتی مناطق مرزی جلوگیری کند. فعال نمودن بازارچه‌های مرزی می‌تواند در جهت رفع قسمتی از این مشکلات به عنوان یکی از ابزارها و سیاست‌ها موثر واقع شده و با تأثیر بر بیکاری و فقر مالی افراد ساکن در مناطق مرزی وضعیت آن‌ها را بهبود بخشد. (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۵: ۳۸-۳۹)

ایجاد موانع طبیعی در مرزها با توجه به مولفه‌های امنیت

شناسایی مناطق جرم‌زا و آسیب‌پذیر مرزی (نقاط پیک قاچاق مشروبات الکلی) و انجام اقدامات

پیشگیری محیطی و تمرکز نیروهای انتظامی در مناطقی که احتمال قاچاق مشروبات الکلی بیشتر است و استفاده از نیروهای متخصص و تجهیزات پلیسی به روز، جهت بررسی و کنترل مرزها و نقاط آسیب‌پذیر و شناسایی نقاط پیک ارتکاب این نوع از جرایم و در ادامه ایجاد موانع طبیعی و محصور نمودن نقاط مرزی جهت جلوگیری از ورود کالاهای قاچاق از این مبادی می‌تواند در کاهش ارتکاب جرم موثر باشد. (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۱: ۱۴۲۵)

در این مورد توجه به نکات زیر ضروری به نظر می‌رسد:

- توجه به وضعیت کشاورزی مناطق مرزی پیش از ایجاد هر گونه مانع طبیعی و یا مصنوعی.
- اولویت‌دادن به برقراری وسایل الکترونیکی، اپتیکی و احداث پاسگاه‌های مرزی در انسداد مرز با توجه به تأثیر بالای آنها در مقابل تأثیر کمتر احداث کانال‌ها، خاک‌ریزها و سیم‌های خاردار در طرح انسداد مناطق مرزی.
- در نظر گرفتن پیامدهای مثبت و منفی طرح انسداد مرز در کنار یکدیگر و حرکت در جهت تقویت پیامدهای مثبت و از بین بردن عمده‌ترین پیامدهای منفی آن.
- تصویب و اجرای قوانین شدید بازدارنده در خصوص جلوگیری از تردد غیرمجاز و اخذ جرایم سنگین از ترددکنندگان غیرمجاز.

نتیجه‌گیری

در خصوص قاچاق کالا به مفهوم عام و قاچاق مشروبات الکلی در مفهوم خاص باید توجه داشت که اگر چه تصویب قوانین مشدد می‌تواند یکی از عوامل بازدارندگی در ارتکاب جرایم بشمار آید، ولی همچنان که امروزه در علم جرم‌شناسی به اثبات رسیده نادیده گرفتن عوامل بسترساز ارتکاب جرم و پرنسب نشان دادن افزایش هزینه‌های ریسک در قالب قوانین به تنهایی نمی‌تواند نقش خود را در بازدارندگی ایفا نماید. پیرامون بحث قاچاق مشروبات الکلی که امروزه جامعه را به شدت تهدید می‌کند و ارتکاب بسیاری از جرایم مرتبط با آن می‌باشد، باید نگاه ویژه‌ای به مرزهایی که این محموله‌ها از آن نفوذ می‌نماید داشت که از آن جمله می‌توان به اقدامات اجرایی از یک سو نظیر نظارت دقیق بر مرزها توسط مأموران نیروی انتظامی و دیگر ارگان‌های مرتبط، اشتغال جوانان در استان‌های مرزی، تقویت بازارچه‌های مرزی به منظور عرضه کالای قانونی و مشروع و از سوی دیگر اجرای دقیق مجازات‌ها اشاره

نمود. در مقام فرهنگ‌سازی، اطلاع‌رسانی کافی و دقیق در خصوص مصرف مشروبات الکلی، چه در داخل که با علایم جعلی خارجی و چه مشروبات الکلی خارجی که بصورت قاچاق وارد کشور می‌شوند و در بین نوجوانان و جوانان توزیع می‌گردد باید اشاره گردد که این اطلاع‌رسانی می‌تواند در خانواده‌ها، مدارس، دانشگاه‌ها و دیگر محیط‌های اجتماعی توسط رسانه‌های گروهی و همچنین پلیس که دسترسی به آمارهای واقعی دارد انجام شود.

پیشنهادها

۱- با توجه به اینکه عمدتاً مشروبات الکلی از کشورهای دیگر و توسط قاچاقچیان و اکثراً به صورت عمده وارد کشور می‌شود لذا مقتضی است ابتدا حفاظت فیزیکی مرزها و مبادی ورودی تقویت و هم‌زمان با آن پوشش امنیتی مرزها نیز تقویت شود.

۲- با توجه به اینکه واردکنندگان و حاملین مشروبات الکلی به صورت کاروان‌های جزئی حرکت می‌کنند و در صورت گرفتار شدن در کمین مامورین نیروی انتظامی با فرار از صحنه شده و متواری می‌شوند و سپس جهت بازپس‌گیری خودرو شگردهای مختلفی از جمله ادعای به سرقت رفتن خودرو، انتقال آن در دفترخانه ثبت اسناد رسمی به نام همسر فرد مجرم قبل از ارتکاب جرم، اجیر نمودن یک فرد بی‌گناه جهت ادعای واهی به ارتکاب جرم می‌نمایند، مقتضی است جهت رفع این ترندها، هم از لحاظ قانونی و هم از لحاظ قضایی چاره‌ای اندیشیده شود و به نحو مطلوب مرتکب، شناسایی و مجازات شود.

۳- نظر به اینکه مرتکبین برای ارتکاب جرایم حمل و وارد کردن مشروبات الکلی از وسایل نقلیه و تلفن همراه و در مناطق کوهستانی از حیوانات بارکش بهره می‌جویند و برابر ماده ۶۶۴ قانون تعزیرات، تهیه وسایل ارتکاب جرم، موجب مجازات مرتکب علی‌الاطلاق می‌باشد. لذا مقتضی است وحدت رویه‌ای بین محاکم جهت اعمال ماده فوق در خصوص مرتکبین جرایم مذکور ایجاد شود. افزون بر این با تصویب تبصره‌ای قانونی از سوی مجلس شورای اسلامی مقرر شود که وسایل مورد استفاده مرتکبین جرایم حمل‌کنندگان و واردکنندگان مشروبات الکلی تا اجرای حکم قطعی در توقیف بماند و در صورت تکرار به نفع دولت توقیف گردد.

۴- برای تشدید مجازات مرتکبینی که بیش از یک بار به چنین جرایمی مبادرت می‌ورزند مقرر

شود سوابق کیفری آن‌ها الزاماً از مراجع ذیصلاح استعلام و با اصلاح ماده مکرر قانون مجازات اسلامی مرتکبین این‌گونه جرایم از لحاظ کیفری سابقه‌دار محسوب شوند.

۵- علیرغم اینکه به زعم اغلب مدیران سیاست جنایی کشورمان بر پدیده مجرمانه قاچاق مشروبات الکلی از لحاظ شناسایی وضعیت موجود تسلط کامل داشته و از نحوه و میزان ارتکاب جرم اطلاعات کافی دارند به نظر می‌رسد این مقوله صرفاً به شکل رسانه‌ای و خبری بررسی شده و یک گزارش کامل و علمی از وضعیت این پدیده در نقاط مختلف کشورمان وجود ندارد. لذا پیشنهاد می‌گردد با تشکیل تیمی متشکل از افراد علمی (جرم‌شناسان، نیروهای دانشگاهی و اجرایی (نیروهای انتظامی و ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز)، با تعیین مناطق جرم‌خیز طی یک پروژه میدانی به شناسایی و تبیین ابعاد این جرم از لحاظ نوع رفتار مجرمانه در هر منطقه، ویژگی مرتکبان جرم، میزان ارتکاب در هر منطقه و نوع نگرش اجتماعی و فرهنگی به این رفتار بپردازند تا در نهایت ضمن ارائه یک گزارش کامل از وضعیت موجود ابعاد نهفته این پدیده را نیز معرفی کنند.

۶- آگاه‌سازی با آموزش و تبلیغ از طریق رسانه‌ها و صدا و سیما با ساختن فیلم‌ها و تیزرهای تبلیغاتی و روشن نمودن مضرات اجتماعی و سیاسی و اقتصادی قاچاق مشروبات الکلی در جامعه برای مردم با همکاری سازمان‌های ذیربط و مسئولان و مقامات و اشخاص معتمد صاحب نفوذ، به منظور جلب مشارکت مردم و تغییر و نگرش و فرهنگ آنان به پدیده شوم قاچاق مشروبات الکلی.

۷- نظارت اجتماعی بر آموزش هنجارهای اجتماعی و سعی در فرآیند اجتماعی شدن، بویژه در نهادهای تربیتی مانند مدرسه و وسایل ارتباط جمعی و... صورت گیرد.

۸- با توجه به پایین بودن سطح درآمد، سواد و نرخ بیکاری در مناطق مرزی، توصیه می‌گردد: بخش خصوصی از طریق توانمندسازی تقویت گردد و برنامه‌های دولت در جهت ارتقای سطح معیشت و درآمد افراد بویژه از طریق ایجاد اشتغال و کارآفرینی ساماندهی و برنامه‌ریزی شود.

منابع

- ابن منظور، (۱۴۰۸ ق). ابوالفضل جمال‌الدین محمد بن مکرّم، لسان‌العرب، ج ۶، چاپ نخست، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
- بابایی‌خانه سر، عباس، (۱۳۸۶). سیاست جنایی اجرایی در جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه دکترا حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران.

- بیات، بهرام، شرافتی پور، جعفر و عبدی، نرگس، (۱۳۸۶). پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور، تهران: معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۸۷). ترمینولوژی حقوق، ج ۳، چاپ ۱۹، تهران، گنج دانش.
- جوان، محمدتقی، (۱۳۵۱). قاچاق و تخلفات گمرکی، بی‌جا، بی‌نا.
- حسینی، محمد، (۱۳۸۳). سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران، تهران، سمت.
- حسینی، محمد، (۱۳۸۶). سیاست جنایی، مجله کانون وکلای دادگستری، شماره ۱۱.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۷). ج ۹، تهران، دانشگاه تهران.
- رجبی‌پور، محمود، (۱۳۸۲). راهبرد پیشگیری اجتماعی از جرم، فصلنامه دانش انتظامی.
- رضائی، میریاسین، علیزاده، اکبر، (۱۳۹۲). سیاست جنایی، ابزارها، مقامات و مراجع دخیل در سیاست جنایی قضایی، دوره دوم، سال هفتم، شماره ۲۵.
- سبحانی تبریزی، جعفر، (۱۳۷۸). زیان حرمت شکنی، مجله کلام اسلامی، شماره ۲۹.
- سجادی، ابوالفضل، سجادی، احمد، (۱۳۹۰). درآمدی بر علل گرایش جوانان به مصرف مشروبات الکلی و سیاست جنایی اتخاذی در قبال آن، انتشارات آداک.
- سیاسی، علی‌اکبر، (۱۳۵۲). روانشناسی جنایی، چاپ چهارم، انتشارات کتابخانه ابن سینا.
- شهری، غلامرضا و دیگران، (۱۳۸۶). مجموعه قوانین و مقررات کیفری، روزنامه رسمی کشور.
- شیخ‌الاسلامی، عباس، ادبی، علی، (۱۳۹۱). پیشگیری از قاچاق مشروبات الکلی با تمرکز بر شهرهای مرزی، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- طالبیان، حسین، (۱۳۹۱). مشروبات الکلی تهدیدی فراتر از تهدید، مجله کارآگاه، دوره دوم، سال پنجم، ش ۱۸.
- طرح ایجاد بازارچه‌های مشترک مرزی در سیستان و بلوچستان، تهران، دفتر هماهنگی و پیگیری مصوبه طرح‌های توسعه محور شرق، (۱۳۶۹).
- عباچی، مریم، (۱۳۸۳). پیشگیری از بزه‌کاری و بزه دیدگی کودکان، مجله: حقوقی دادگستری، شماره ۴۷.
- عرب مازار یزدی، علی، (۱۳۸۴). اقتصاد سیاه در ایران، تهران، انتشارات موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.

- عمید، حسن، (۱۳۸۶). فرهنگ فارسی عمید، چاپ ۱۱، تهران، امیرکبیر.
- فرجی ملایی، امین، عظیمی، آزاده، زیاری، کرامت‌اله، (۱۳۸۹). تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری، مجله علمی پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم.
- فیروزجایی، مختار، (۱۳۸۴). قاچاق کالا و ارز، تهران، نشر قانون.
- قاسم‌پور، رضا، (۱۳۸۹). سیاست جنایی ایران در مقابله و پیشگیری از قاچاق مشروبات الکلی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه قم.
- قیاسی، جلال‌الدین، (۱۳۸۵). مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- کلاه مال همدانی، احمد، (۱۳۸۷). بررسی وضعیت مرزها و قاچاق، دو ماهنامه اقتصاد پنهان، شماره ۱.
- گزارش گروه اعزامی ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سفر به سرزمین سوخته، دو ماهنامه اقتصاد پنهان، شماره ۱، (۱۳۸۷).
- گوردون، هیوز، (۱۳۸۰). پیشگیری از جرم، ترجمه علیرضا کلدی، تهران: انتشارات سازمان بهزیستی کشور.
- لازرژ، کریستین، (۱۳۸۱). درآمدی بر سیاست جنایی، برگردان: علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، میزان.
- لنگرودی، محمدجعفر، (۱۳۶۸). حقوق اموال، تهران، گنج دانش.
- محمدنسل، غلامرضا، (۱۳۸۷). پلیس و سیاست جنایی اجرایی پیشگیرانه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران.
- معاونت آموزش قوه قضاییه، (۱۳۸۶). شیوه رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، اداره کل برنامه‌ریزی و تدوین متون آموزشی.
- معاونت آموزش قوه قضاییه، (۱۳۸۸). ثبات و تغییر در جرایم مجازات‌ها با مطالعه تطبیقی، تهران، جنگل.
- معصومی، رویا، (۱۳۸۸). مبانی علمی - کاربردی ژئوپولیتیک قاچاق کالا، دو ماهنامه پژوهشی - تحلیلی اقتصاد پنهان، شماره ۹.
- معین، محمد، (۱۳۷۳). فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین، (۱۳۸۴). سیاست جنایی، در مجموعه مقالات علوم جنایی (گزیده مقالات آموزشی برای ارتقاء دانش دست‌اندرکاران مبارزه با مواد مخدر در ایران)، انتشارات سلسبیل.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، تقریرات درس جامعه‌شناسی جنایی، دوره کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، سال تحصیلی ۱۳۸۴-۱۳۸۳.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، هاشم بیگی، حمید، (۱۳۷۷). دانشنامه جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- نورمحمدی، خسرو، (۱۳۷۱). بررسی طرح ایجاد مناطق ویژه تجاری مرزی، تهران، دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی.
- نوری یاشانلوپی، جعفر، (۱۳۸۲). مجموعه قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، تهران، میزان.
- نیازپور، امیرحسین، (۱۳۸۳). حقوق پیشگیری از بزه‌کاری در ایران، مجله حقوقی دادگستری، شماره‌های ۴۹ - ۴.
- وزارت امور اقتصادی و دارایی، (۱۳۷۵). بررسی عملکرد بازارچه‌های مشترک مرزی و تبیین راه‌هایی در جهت بهبود روند مذکور و بررسی جایگزین‌های مناسب، تهران، معاونت امور اقتصادی، وزارت امور اقتصادی و دارایی.
- الهامی، خلیل، (۱۳۸۸). مردم، امنیت اقتصادی و قاچاق کالا و ارز، مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا، معاونت پژوهش و آمار و اطلاعات ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
- هندیانی، عبدالله، دیانتی، عبدالله، (۱۳۹۲). نقش علوم جرم‌یابی در کشف قاچاق کالا، نشریه کارآگاه، دوره دوم، شماره ۲۲.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی